

Tourism and Recreation

<https://dergipark.org.tr/tourismandrecreation>

E-ISSN: 2687-1971

Birleşmiş Milletler'in küresel beslenme ve gıda güvencesi politikalarının değerlendirilmesi

Evaluation of the United Nations' global nutrition and food security policies

Murat Doğan¹, Emrah Özeltin²

¹İstanbul Gelişim Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, mdogan@gelisim.edu.tr , 0000-0001-6391-4887

²İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gastronomi Doktora Programı, eoeltin95@gmail.com , 0000-0002-4063-8696

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFO

Araştırma / Research Article

Anahtar Kelimeler:

Açlık, Birleşmiş Milletler, Gıda Güvencesi, Küresel Beslenme, Obezite

Key Words:

Hunger, United Nations, Food Security, Global Nutrition, Obesity

Gönderme Tarihi/Received Date:

19.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted Date:

03.12.2022

Yayınlanma Tarihi/Published Online:

31.12.2022

DOI:

[10.53601/tourismandrecreation.1191409](https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1191409)

ÖZET

Birleşmiş Milletlere bağlı Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) küresel beslenme ve gıda güvencesi konularında çeşitli politikalar üretmekte ve politikalara uygun çalışmalar yapmaktadır. Çalışma ile günümüzün en kritik küresel sorunların başında gelen açlık, kıtlık, obezite ve gıda güvencesizliğinin çözümüne yeni bir yaklaşım getirmek için Birleşmiş Milletler'in ilgili politikalarının belirlenmesi ve tartışılması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür tarama ve doküman inceleme teknikleri kullanılmıştır. Çalışma bulguları incelendiğinde Birleşmiş Milletler'in küresel beslenme ve gıda güvencesi politikalarının büyük oranda adil gıda paylaşımına odaklandığı belirlenmiştir. Bu bağlamda BM açlığı azaltılmasını gıda güvencesini ve adil gıda paylaşımını teşvik ederek hedeflemektedir. Bununla birlikte açlık ve obezitenin aynı zamanda var olması gıda paylaşımının eşit olmadığını göstermektedir. BM'nin ilgili kurumlarının iki sorunun çözümü için çalışmalar yapmaktadır. BM'nin 1995-1997 yılları arası yaptığı araştırmalar sonucu aç ve yetersiz beslenen 824 milyon insanın var olduğu tespit edilmiştir. BM 2015 yılında aç ve yetersiz beslenen insan sayısını 400 milyon seviyesine düşürmeyi hedeflemiş ancak bu sayı 795 milyona yükselmiştir. Buna ek olarak 2015 yılı sonrası açıklanan tüm raporların verileri arasında büyük çelişkiler mevcut olup bazı raporlar ise ağır şekilde eleştirilmektedir. Aslında bu haklı eleştiriler, verilerin manipüle edilerek istenilen sonucun elde edilmesi ile ilişkili olduğu şüphesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak BM'nin kalkınma hedefleri 2030 yılında sonuçlanmayı beklerken FAO'nun ortaya koyduğu hedeflerden oldukça uzak olması ilgili politikaların istenen sonucu vermediğini göstermektedir.

ABSTRACT

The United Nations Agriculture and Food Organization (FAO), the World Health Organization (WHO), the World Food Program (WFP), and the International Fund for Agricultural Development (IFAD) produce various policies on global nutrition and food security and work by the policies. The study aims to determine and discuss the relevant policies of the United Nations to bring a new approach to the solution of hunger, famine, obesity, and food insecurity, which are among the most critical global problems of today. In the study, literature review and document review techniques, which are qualitative research methods, were used. When the findings of the study were examined, it was determined that the United Nations' global nutrition and food security policies mostly focused on fair food sharing. In this context, the UN aims to reduce hunger by promoting food security and fair food sharing. However, the simultaneous existence of hunger and obesity shows that food sharing is unequal. The relevant institutions of the UN are working to solve these two problems. As a result of the research carried out by the UN between 1995 and 1997, it was determined that there are 824 million people who are hungry and malnourished. The UN aimed to reduce the number of hungry and malnourished people to 400 million in 2015, but this number increased to 795 million. In addition, there are great contradictions between the data of all reports announced after 2015, and some reports are heavily criticized. These justified criticisms stem from the suspicion that the data is related to obtaining the desired result by manipulating the data. As a result, while the UN's development goals are expected to be concluded in 2030, the fact that they are far from the goals set by FAO shows that the relevant policies do not produce the desired results.

1. Giriş

Beslenme kavramı, gelişme ve büyüme, yaşamın devamlılığı, sağlığın geliştirilmesi ve korunması için gıdaların vücuda alınması olarak tanımlanmaktadır (Gül, 2011). Gıda güvencesi ise doğal kaynakların kıtlığının gıda üretimine büyük

etkisinden dolayı hiçbir zaman tam olarak sağlanamamış, hatta zaman zaman gıdaya ulaşım için savaşlar çıkmış ve ancak 19. yy. sonrasında yeni teknik ve yöntemler ile ilerlemeler yaşanmaya başlamıştır (Kıymaz & Şahinöz, 2010). BM (Birleşmiş Milletler) 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile "Tüm insanlar ve uluslar gıda güvencesi hakkına sahiptir." şeklinde gıda

* Sorumlu yazar /Corresponding author.

Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, mdogan@gelisim.edu.tr , 0000-0001-6391-4887

güvencesini tüm insanlık için tanımlasa da dünyada neredeyse bir milyar insan bu haktan yoksun şekilde yaşamaktadır (Şahinöz, 2016). Küresel beslenme ve gıda güvencesi dünya üzerindeki açlığı, yetersiz beslenme durumunu, gıdaya ulaşımı ve güvenli gıdanın durumunu açıklanmasında kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Küresel beslenme özet olarak dünyadaki beslenmenin durumunu anlatan bir kavramdır (FAO, 1999). Küresel beslenme BM bünyesindeki kurumlar ve devletlerin çalışmaları ile şekillenmekte; konferanslar, raporlar vb. araçlar sayesinde takip edilebilmektedir. SOFI (The State of Food Security and Nutrition in the World-Dünyada Gıda Güvencesi ve Beslenmenin Durumu) her ne kadar FAO (Food and Agriculture Organization-Gıda ve Tarım Örgütü) tarafından hazırlanan bir rapor olsa da DSÖ (WHO - Dünya Sağlık Örgütü), IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu) ve WFP(Dünya Gıda Programı) tarafından da desteklenmektedir (FAO, 2021).

Roma merkezli ajanslar olarak nitelendirilen WFP, FAO ve IFAD; küresel beslenme ve gıda güvencesi konusunda en önde gelen kuruluşlardır. Bununla birlikte BM kalkınma hedefleri de 2015 yılından itibaren küresel beslenme ve gıda güvencesi konularında rol oynamaktadır (Leach vd., 2020). 16 Ekim 1945 yılında kurulan FAO, dünyanın beslenmesi hakkında en çok çalışma yapan kurumlardan biri olarak bilinmektedir (Boliko, 2019). Bu kurumlar kimi zaman doğrudan insanlara ulaşmakta, kimi zaman ise hükümetler aracılığıyla dünya beslenmesinde söz sahibi olmaktadır (FAO, 1999).

BM tarafından insanlığın refahını ve esenliğini sağlamaya yönelik bin yılın hedefleri olarak belirlenmiş olan sekiz ana hedeften; aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi, çocuk ve anne ölüm oranlarının azaltılması, hastalıklarla mücadele ve çevrenin korunması hedefleri doğrudan veya dolaylı olarak açlığın giderilmesi ve gıda güvencesinin sağlanmasıyla ilişkilidir (Erbaş & Aslan, 2012). BM hedeflerinin başında her ne kadar küresel beslenme ve gıda güvencesi konusunda adaleti sağlamak ve açlığı gidermek olsa da yaptığı çalışmalara yönelik eleştirilerin bulunduğu da bir gerçektir. Bazı bilim insanları yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu, hatalı olduğunu ve hatta farklı amaçlara hizmet ettiğini iddia etmişlerdir. Bu iddiaların nedenleri ise genel olarak FAO'nun belirlediği hedeflere ulaşılamaması ve dünyada açlığın sayısal olarak artması olarak görülmektedir (Lappé vd., 2013).

Dünya üzerinde enerji kaynakları gibi gıda kaynaklarının da dengesiz olarak dağılması, coğrafik, ekolojik vb. nedenlerle tüm dünya nüfusunun yeterli miktar ve kalitede gıdaya ulaşması mümkün olamamaktadır. Bunun sonucu olarak da tüm insanların yeterli ve kaliteli gıdaya ulaşma hakkı olarak tanımlanan gıda güvencesinin temin edilememesi, günümüz insanlığının en temel sorunlarından birisi olmuştur (Erbaş & Aslan, 2012). DSÖ gıda güvencesini sağlarken kimi zaman gıda dağılımının adil olması için çalışmalar yapmakta ve kimi zaman da yiyecekler için alternatifler üretmeye çalışmaktadır. Örneğin böcek çeşitlerinin besin kaynağı olarak önerilmesi, FAO raporlarında hayvancılığın doğaya verdiği zararlar gerekçe gösterilerek bağdaştırılmakta ve kaynakların verimli kullanılması ile ilgili önerilerde bulunmaktadır (Muslu, 2021). FAO küresel beslenme ve gıda güvencesi ile ilgili çok sayıda rapor yayınlamakta ve bu raporlar küresel beslenme

politikalarının sonuçları hakkında bilgiye ulaşma olanağı sağlamaktadır. Bu raporlar ayrıca FAO'nun hedeflerine ve bu hedeflere ne zaman ulaşılacağı tahminlerine de yer vermektedir (FAO, 1999).

Küresel beslenme ve gıda güvencesi dünya üzerindeki farklı toplumların beslenme durumlarının ve bunların belirleyicilerinin nitelendirilmesinde kullanılan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Düşük gelire sahip toplumlarda yetersiz beslenme, yüksek gelirli toplumlarda ise aşırı beslenme yaygın olarak görülmektedir (Anonim, 2022). SOFI kısaltmasıyla bilinen, ilk olarak 1999 yılında "*The State of Food Insecurity in The World- Dünyada Gıda Güvencesizliğinin Durumu*" ismiyle yayınlanan rapor küresel beslenme ve gıda güvencesi konusunda dünyanın durumunu, FAO'nun çalışmalarını göstermekte, yıllık olarak yayınlanmakta ve internet ortamında da paylaşılmaktadır (FAO, 1999). Günümüzde "*The State of Food Security and Nutrition in The World- Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenmenin Durumu*" ismini almış olan SOFI yıllık olarak yayınlanmaya devam etmekte ve bu konu da yapılan çalışmalara kaynaklık etmektedir (FAO, 2021).

Çalışma, BM ve bağlı kuruluşların küresel beslenme ve gıda güvencesi ile ilgili politikalarını açıklamak, bu çalışmaların gerekliliğini ve başarısını incelemek ve dünyanın beslenme durumunu açıklamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada dünyadaki beslenme ve gıda güvencesi durumu hakkındaki literatür kaynakları incelenmiş, BM'nin gıda politikaları ve küresel beslenme ile ilgili politikaları ortaya çıkartılmıştır. Literatürde yer alan akademik çalışmalar dışında FAO raporları, WFP web sitesi kaynakları da çalışmada yer almıştır. 1999-2021 yılları arasında yayınlanmış SOFI raporlarının tümü doküman incelemesine tabi tutulmuş, farklı yıllardaki sayılarında yer alan veriler karşılaştırılarak FAO'nun hedeflerine ilerleme konusundaki başarısı tartışılmıştır. Ayrıca BM politikalarının sonuç raporları için de doküman incelenmesi sağlanmıştır.

2. Yöntem

Araştırma ile günümüzün en kritik küresel sorunlarından biri olan açlık, kıtlık, obezite ve gıda güvencesizliğinin çözümüne yeni bir yaklaşım ve açılım getirmek adına BM'in küresel beslenme ve gıda güvencesi politikalarının incelenerek tartışılması amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemleri ile dizayn edilmiş ve literatür desteğiyle BM'nin küresel beslenme ve gıda güvencesi politikalarının kavramsal çerçevesi ortaya çıkarılmıştır. Veri toplama aracı olarak doküman inceleme yöntemi kullanılmış olup belirli bir amaç doğrultusunda inceleme, kaydetme ve değerlendirme aşamalarının bütünü ifade etmektedir (Ahmadin, 2022). Doküman inceleme yönteminin en avantajlı yönü metnin değişim geçirmemiş olmasından dolayı veri toplama işleminin güvenilirlik derecesinin yüksek olmasıdır (Şahin & Gürbüz, 2018). Bu bağlamda BM ve bağlı kuruluşların 1999-2021 yılları arasındaki raporları incelenerek politikaların başarısı tartışılmıştır. Sonuçların geçerliliği adına verilerin objektif olarak elde edilmesine azami özen gösterilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği için elde edilen bulgular gastronomi ve gıda çalışmaları konularında uzman üç farklı araştırmacıya verilmiş ve onlardan benzer çıkarımlar alınmıştır (Kozak, 2021).

3. Bulgular

3.1. Küresel Beslenme Hakkındaki Veriler

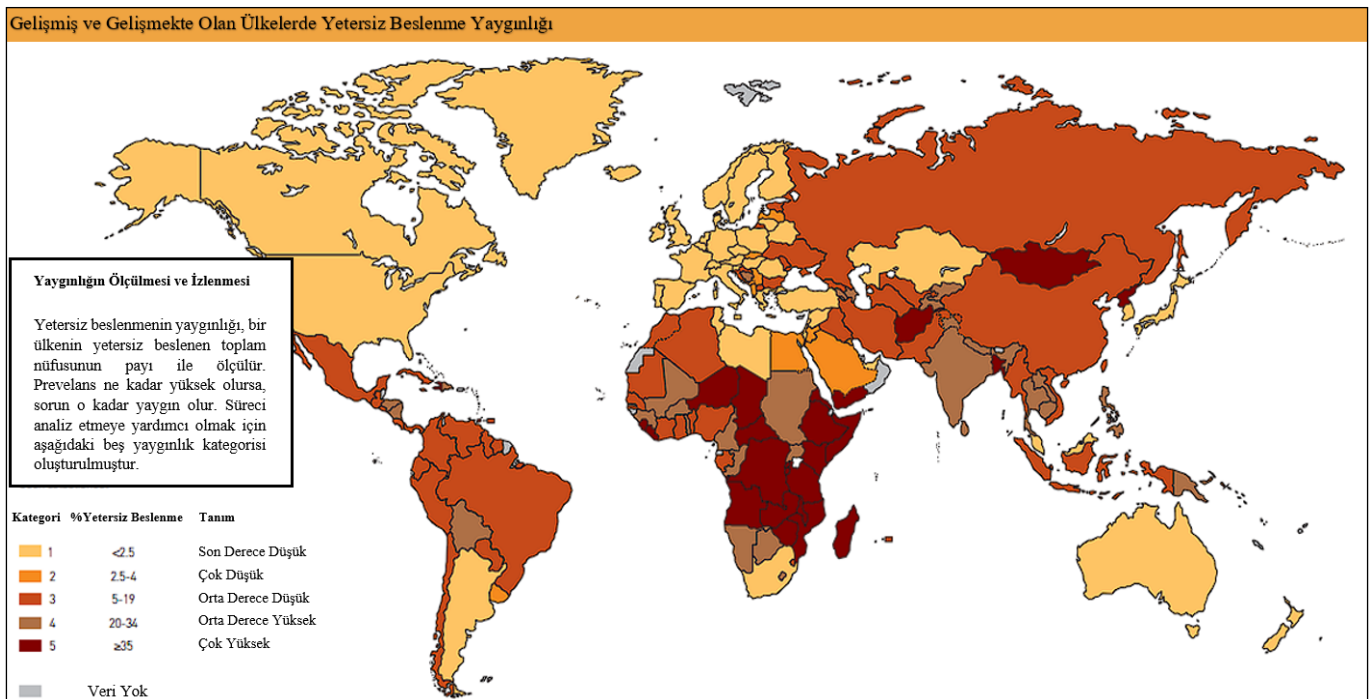
Kronik olarak aşırı beslenme obezitenin en büyük nedeni olarak gösterilmektedir, gelişmiş ülkelerde fazla kilolu insan sayısı %40, obez insan sayısı ise %20 olarak görülmektedir (Aygün, 2014). WHO'ya göre, aşırı kilo (vücut kitle indeksi BMI ≥ 25) ve obezite (BMI ≥ 30), küresel ölümlerde beşinci sırada risk faktörüdür. Bulaşıcı hastalıklar üzerinde olan ölümcül hastalık yükü bulaşıcı olmayan ve beslenme kaynaklı hastalıklara doğru kaymaktadır (FAO, 2012). Bunun yanı sıra insanların azımsanmayacak kısmı da yeteri kadar besine ulaşamamakta ve açlık çekmektedir (Ekşi & İşçi, 2012). Küresel beslenme kavramı genel olarak açlıkla ilişkilendirilmekte ve konu hakkında hazırlanan raporlar genel olarak açlığa vurgu yapmaktadır (FAO, 2021). FAO göstergeleri, Hane Halkı Gıda Tüketim Anketleri, Antropometrik Ölçümler ve Tıbbi Değerlendirme raporları gıda güvensizliği ve yetersiz beslenme konularındayapılan çalışmalardır (de Haen vd., 2011).

BM "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" na açlığı yok etme misyonunu dahil etmiş, ikinci amaç olarak açlığı bitirme hedefini ortaya koymuştur. Bu plan dahilinde 2030 yılında açlığın tamamen ortadan kalkmasını hedeflediğini açıkça belirtilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma amaçları dahilinde, diğer amaçlar da beslenme ile ilgili konuları içermektedir (BM, 2022).

WFP 120 ülkede faaliyet gösteren ve 20.000'den fazla çalışana sahip bir yardım organizasyonu olarak çalışmaktadır. 2020 yılında Nobel Barış Ödülü ile ödüllendirilmiştir (WFP, 2022a). WFP web sitesinde yer verdiği bilgilere göre günümüzde dünyada 811 milyon kişi yetersiz beslenmekte ve bunun 48,9 milyonu ciddi düzeyde açlık çekmektedir. Yemen, Güney Sudan, Etiyopya ve Nijerya'nın bazı bölgelerinin kıtlığa yakın bir durumun söz konusu olduğu belirtilmiştir (WFP, 2022b).

Bu açıktan etkilenen insanların %60'ı silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerde yaşamakta ve bu da sıfır açlık hedefini oldukça zorlaştırmaktadır. Silahlı çatışmalarının gıda krizine, gıda krizinin de silahlı çatışmalara neden olacağı, WFP'nin de bu döngüyü kırmakta önemli rol oynadığı belirtilmektedir ve bu da WFP'nin Nobel Barış Ödülü almasında önemli rol oynamıştır (WFP, 2022c). WFP'nin bazı çalışmaları ise hükümetler ile yaptığı anlaşmalara dayanmaktadır. Örneğin çalışanlara ücret yerine gıda maddelerinin verilmesi bu çalışmalara katkı sağlamaktadır. WFP gönüllü bağışlarla finanse edilmekte ve bu bağışları hükümetler de yapabilmektedir. WFP, BM'ye bağlı kuruluşlar içinde genellikle doğrudan gıda desteği sağlayan kuruluşlardan biri olarak görülmektedir (Öz, 2012).

1999 yılında ilk kez yayınlanan sayısında SOFI, gelişmekte olan ülkelerde 790 milyon, gelişmiş ülkelerde ise 34 milyon insanın yeterli gıdaya ulaşmadığını bildirmiştir. İlgili raporda 2015 yılında 600 milyon kişinin aç uyuyacağı tahmin edilmiştir (FAO, 1999). 2015 yılında yayınlanan SOFI ise bu sayının 795 milyon olduğunu göstermektedir (FAO, 2015). Kişi sayısı olarak açlık istenilen düzeyde azalamamış olsa da nüfus olarak 1996 yılında dünya nüfusunun %23'ü açlık çekmekteyken, bu sayı 2015 yılında %12,9'a gerilemiş, gelişmemiş ülkelerde de daha iyi gıdalara erişim kolaylaşmış ve gıda güvenceleri gelişmiştir (Koç & Uzmay, 2015). Dünya üzerindeki gıda politikalarının sürdürülebilir olmadığı, yeni politikalar geliştirilmesi gerektiği ve hâlihazırda geliştirilmeye çalışıldığı ortadadır. Günümüzde yaklaşık 822 milyon insan açlık içindeyken, iki milyar insan yetersiz beslenmektedir (Leach vd., 2020). Bunun yanında obezite yüzdesel olarak artmaya devam etmiştir. Obezite 2012 yılında %11,8 iken 2016 yılında 13,1 olarak kaydedilmiştir. Bu dünyanın tüm bölgelerinde gerçekleşmiş ve WHA (World Health Assembly-Dünya Sağlık Asamblesi) hedeflerine ulaşma konusunda oldukça zorlayıcı bir senaryo ortaya çıkarmıştır (FAO, 2021).

Şekil 1. 1999 Yılında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yetersiz Beslenme Yaygınlığı (FAO, 1999).

1990-2010 yılları arasında kişi başına düşen gelir yaklaşık %2 oranında ve kişi başına alınan günlük enerji ise 210 kcal miktarında artmıştır. Ancak bu durum aç insanların ihtiyaçlarını yine de karşılamak için yeterli değildir (McGuire, 2013). Demografik ve epidemiyolojik geçişlerin yanında beslenme konusunda da dünyada değişimler gerçekleşmektedir. Gelir düzeyi kısa süre içinde önemli ölçüde artan ülkelerde yapılan çalışmalarda diyetin ciddi şekilde değiştiği görülmektedir. Geleneksel diyetlerin terk edilmesi ve genellikle yağlı diyetlere geçilmesi sıklıkla görülmektedir. Bu bölgelerde obezitenin arttığı sonucu gözlemlenmektedir (Popkin, 2001). Obezite artışının gelir düzeyi yüksek olan bölgelerde daha büyük bir hızla arttığı da saptanmıştır (FAO, 2021).

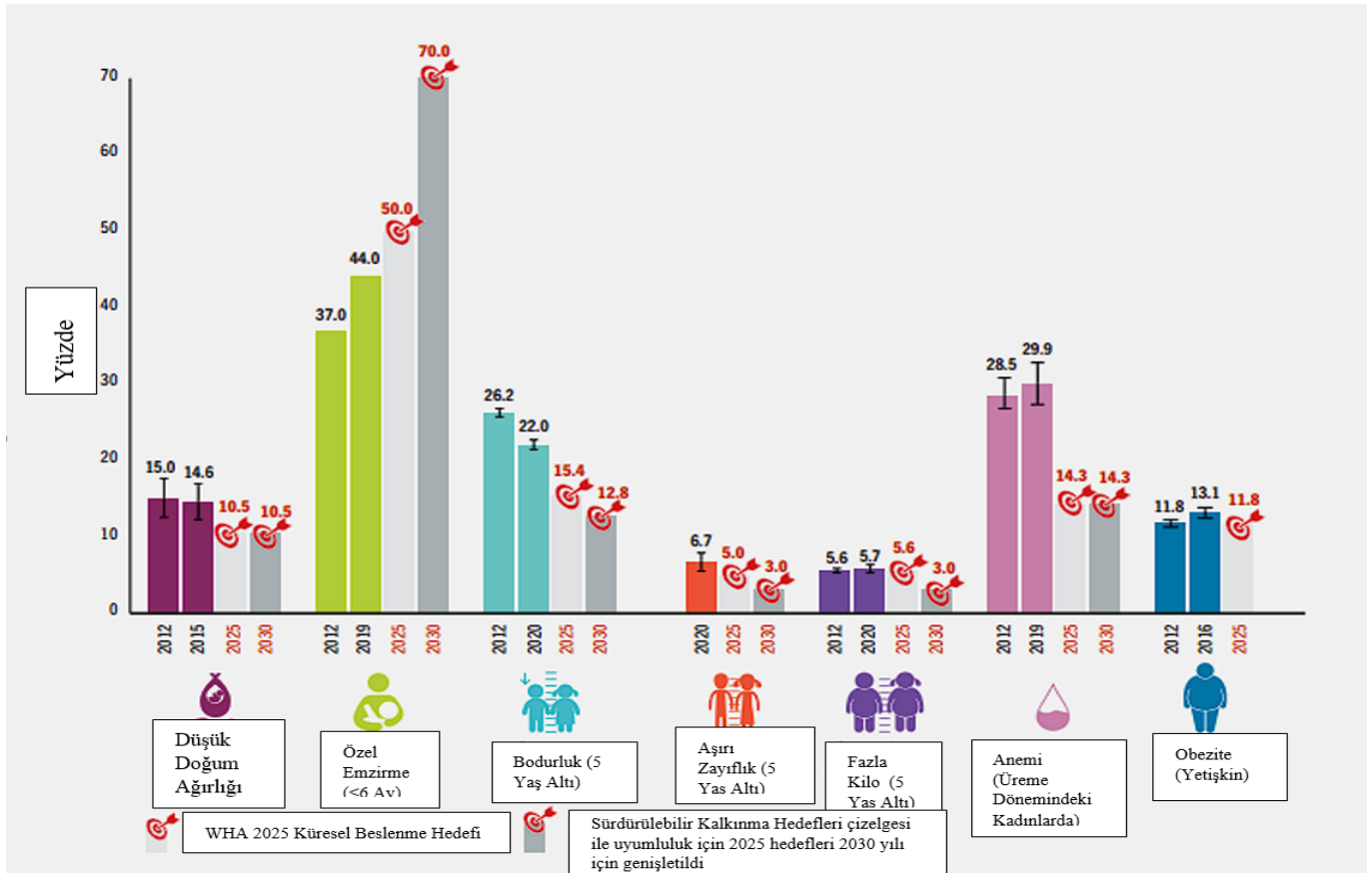
FAO 2013 yılında şiddetli gıda güvencesizliği yaygınlığı göstergesi yayınlanmış ve bu ölçek 153 ülkede hâlihazırda uygulanmaktadır. FI_{sev} (Prevalence of Severe Food Security-Şiddetli Gıda Güvencesizliği Yaygınlığı) ile gösterilen bu yaygınlık, küresel olarak %9,2 olarak hesaplanmış ve Türkiye için %5,73 olarak belirtilmiştir. Afrika için %21,5 olan sonuç Asya için %7,8 olmuştur (Koç & Uzmay, 2019).

WHA tarafından 2025 ve 2030 yılları için bazı beslenme hedefleri belirlenmiş, bu hedeflere ulaşmak ise zorlayıcı olarak görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak da COVID-19 salgını gösterilebilir. Bu hedefler arasında düşük ağırlıkta doğumları azaltma, emzirmede artış, bodurluğu azaltma, obeziteyi azaltma gibi hedefler bulunmaktadır (FAO, 2021).

3.2. BM ve Gıda Politikaları

FAO 1946 yılında kurulmuş bir organizasyon ve insanların daha kaliteli gıdalara erişmeleri, aktif ve sağlıklı bir yaşam sürmeleri amacıyla çalışmalar yapmaktadır. FAO'nun bazı amaçları arasında beslenme düzeyini yükseltmek, tarımsal verimliliği artırmak ve kırsal nüfusun dünya ekonomisine katkı sağlamasıyla daha sağlıklı yaşamasının sağlanması şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca FAO insanlarla sürdürülebilirlik, hayvancılık gibi alanlarda bilgi paylaşımı da yapmaktadır (Boliko, 2019). 1956 yılında FAO Beslenme Birimi Başkanı tarafından oluşturulan çerikte, FAO ve DSÖ tarafından dünyada beslenme eğitimi almış insan sayısını artırmak amacıyla projeler gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Ayrıca belirlenen içerik eğitimlerinin sağlanması, eksikliklerin hükümetlerin dikkatine sunulmasına ve gereken bölgelere uzmanların yönlendirilmesini desteklemektedir (Aykyord, 1956).

FAO'nun açlığı azaltmak üzerinde etkili olduğu anlaşılan dört temel stratejisi politika oluşturma konusunda faydalı görülmektedir. İlk strateji, üreticilerin daha adil bir gelir elde etmesini kapsamakta olup FAO küçük toprak sahibi gibi üreticilere yatırım yapılmasını desteklemektedir. Açlığın önemli ölçüde azaldığı Çin, Vietnam gibi ülkelerde toprak dağılımının adil olduğu görülmekte, üreticilerin adil şekilde kazanmasının açlığın azalmasında etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. FAO'nun bir diğer stratejisi ise "Gıda hakkını destekleyen politikalar" olarak belirtilmektedir. BM, 2000 yılında yeni bir birim oluşturmuş ve bu birim günümüzde de FAO ile ülkelerin hedefleri gerçekleştirme konusundaki ilerlemelerini raporlamaktadır (Wheeler & von Braun, 2013).

Şekil 2. WHA hedefleri 2025-2030 (FAO, 2021).

Brezilya'nın gıda hakkı konusunda yaptığı bazı yasal düzenlemeler, hesap veren yapılar ve sivil toplum gücü ile açlığın %40 oranında azalmasını sağlamıştır. SOFI 2012'de bu düzenlemeler oldukça başarılı olarak gösterilmiş, vurgu ise güvenlik ağına yapılmıştır. Gıda hakkı girişimlerinin ise gözden kaçması muhtemel görülmektedir. FAO'nun üçüncü stratejisi ise "Daha adil ve destekleyici, uluslararası ekonomi ve ticaret politikaları" olarak belirtilmiştir. Gelişmiş ülkelerin dünyayı etkileyen politikaları, artan gıda fiyatları ile ilişkili olarak görülmektedir. Bu politikalar gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkilemekte ve en fakir ülkeleri ise tamamen dışa bağımlı hâle getirmektedir. EAGÜ (En Az Gelişmiş Ülkeler) 2000 yılında 6,9 milyar dolar değerinde gıda ithalatı yaparken, 2008 yılında 23 milyar dolara yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerin spekülasyonları engelleyen politikaları ise küresel açlığın azalmasında etkili olabilecektir. FAO'nun dördüncü stratejisi ise ekolojik tarım uygulamalarını desteklemesidir. Çiftçilerin giderleri kontrol altına aldığı takdirde sürdürülebilir olan ekolojik tarım sayesinde açlığın ve yoksulluğun azaltılabileceği düşünülmektedir (Lappé vd., 2013). 2013 yılında yapılan bir çalışmada, 2030 yılına kadar tarım ürünleri ihtiyacının %50 artacağı tahmin edilmiş ve bu ürünlere sahip olma konusunda iklim değişikliğinin olumsuz etkiye sahip olabileceği de tahmin edilmiştir (Wheeler & von Braun, 2013).

Gıda pazarları üzerindeki gıda spekülörlerinin etkisi azımsanmayacak düzeyde olup açlığın politik nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle olumsuz bir durum yaşandığı anda gıda fiyatlarının büyük oranda artmasına neden olmakta ve bu da gıda güvencesinin oluşmasını engellemektedir. İlgili politikaların yanında sübvansiyon ile üretilen gelişmiş ülke ürünleri de gelişmekte olan ülkelerin ürünlerinden daha ucuz şekilde piyasada yer edinebildiği için gelişmekte olan ülkelerdeki üreticilerin üretim yapmalarını engellemekte ve ülkelerin ithalat giderlerini de artırmaktadır (Kıymaz & Şahinöz, 2010). Gıda fiyatlarının yükselmesi durumunda tüm ülkeler aynı senaryoları yaşamamakta, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark açılmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler gıdalarla ilgili sorunları tespit etmekte, gidermekte zorlanmakta ve ciddi sorunlar yaşamaktalar (Koç & Uzman, 2015).

2006 yılında Sahra-Altı ülkeleri kapsayan bir FAO raporunda, bölgedeki insanların %33'ünün açlıkla mücadele ettiği belirtilmektedir. Özellikle maden kaynaklarının bulunduğu ülkelerde durumun kötüleştiği belirtilirken diğer ülkelerin durumunun iyiye gittiği vurgulanmıştır. En ufak bir olumsuzluğun bölgedeki gıda krizini tetiklediği de raporda yer almıştır. Ayrıca raporda, sıkı önlemler alınmadığı takdirde bölgedeki durumun 20 yıl içinde daha da kötüleşeceği belirtilmektedir. Bölgedeki bazı ülkelerin beslenmesi gıda yardımı üzerine kurulmuştur. Bu gıda yardımları bazı dönemler oldukça yüksek seviyeye ulaşsa da günümüzde çok daha düşük miktardadır. Bölgede gıda üretimi artmakta ancak nüfus artış hızı daha yüksek olduğu için olumlu sonuç almak oldukça zorlaşmaktadır (Kidane vd., 2006). Dünyada her dokuz insandan birinin açlık çekmesi ve her sekiz insandan birinin obez olması oldukça ironik olduğu belirtilmektedir (Boliko, 2019).

1996 yılında yapılan zirvede 2015 yılında dünyadaki açlık çeken insan sayısının yarıya indirilmesi konusunda zirveye katılan 186 devlet taahhütte bulunmuştur (FAO, 1999). 2015 yılında bu hedeften oldukça uzaklaşıldığı görülmüş, dünya nüfusuna oranla açlık azalsa da aç insan sayısı hedeflerin oldukça üzerinde seyretmiştir (FAO, 2015). Bu hedeften uzaklaşıldığı SOFI 2008 raporunda, 2007 yılındaki açlık artışı ile bildirilmiştir (FAO, 2008). Ekonomik büyüme ile açlığın azalması arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu FAO verileri ile ortaya çıkmıştır (Lappé vd., 2013).

DSÖ obeziteye neden olan faktörlerin beslenme bozukluğu, psikososyal faktörler, sedanter (hareketsiz) hayat tarzı gibi durumlar olduğunu ve bunların beslenme alışkanlıklarını değiştirmek suretiyle obeziteye neden olabildiğini belirtmiştir. Bu durumun pazarlama, tüketim sistemleri gibi sistemlerdeki tekelleşme nedeniyle oluştuğu da belirtilmiş ve DSÖ hükümetlerden buna karşı önlem alınmasını istemiştir (Sırıklı, 2021).

3.3. BM Gıda Politikalarına Yönelik Eleştiriler

FAO'nun açlık ile ilgili verdiği sayıları ve hesaplama yöntemini 2012 yılında değiştirmesi, 2015 yılı hedefleri üzerine çalıştığı göz önüne alındığında şüpheli olarak görülmektedir. Raporlarda verilen sayıların toplu olarak verilmesi, toplamda açlık azalsa da bazı bölgelerde arttığını gizlemektedir. Bu sayılar raporda yer almaktadır ancak göz önünde değildir (Lappé vd., 2013). Açlığın arttığı ve azaldığı bölgeleri net şekilde gösteren tablolar daha sonraki yıllarda raporlara eklenmiştir (FAO, 2019). FAO, açlık sayılarını tahmin etme yöntemini aldığı eleştiriler üzerine değiştirirse de sayıları tahmin etme konusunda halen bazı hatalarını sürdürmektedir (Lappé vd., 2013). 1990'lı yılların sonlarında yapılan bir çalışmada, Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü on iki Sahra-Altı ülkede bir çalışma yapmış ve nüfusun %59'unun yetersiz beslendiğini ortaya çıkarmıştır. FAO ise aynı dönemde bu sayıyı %39 olarak bildirmiştir. Benzer sorunlar farklı bölgeler için de bulunmaktadır (de Haen vd., 2011).

Toprağın adil şekilde paylaşılmasının açlığın azalmasında etkili olduğunu kabul eden FAO, demokratik tarım reformlarını politika olarak önermemektedir. Gana gibi ülkelerinde dahil olduğu bazı ülkelerde gerçekleşen kooperatif tarzı üretim etkili olmakta ancak FAO bunu açıkça dile getirmemektedir (Lappé vd., 2013). Yetersiz beslenen insan sayısı 2008 yılında 44 milyon, 2009 yılında ise 105 milyon kişi ulaşmış ve FAO hedeflerine ulaşmayı olanaksız duruma getirmiştir. Gıda krizi döneminde 60 farklı ülkede toplumsal olaylar gerçekleşmiştir. Olaylar sonrasında BM gibi kuruluşlar gıda krizleri ile ilgili yardım mekanizmalarını tartışmaya dahil etmiştir (Kıymaz & Şahinöz, 2010).

4. Sonuç ve Öneri

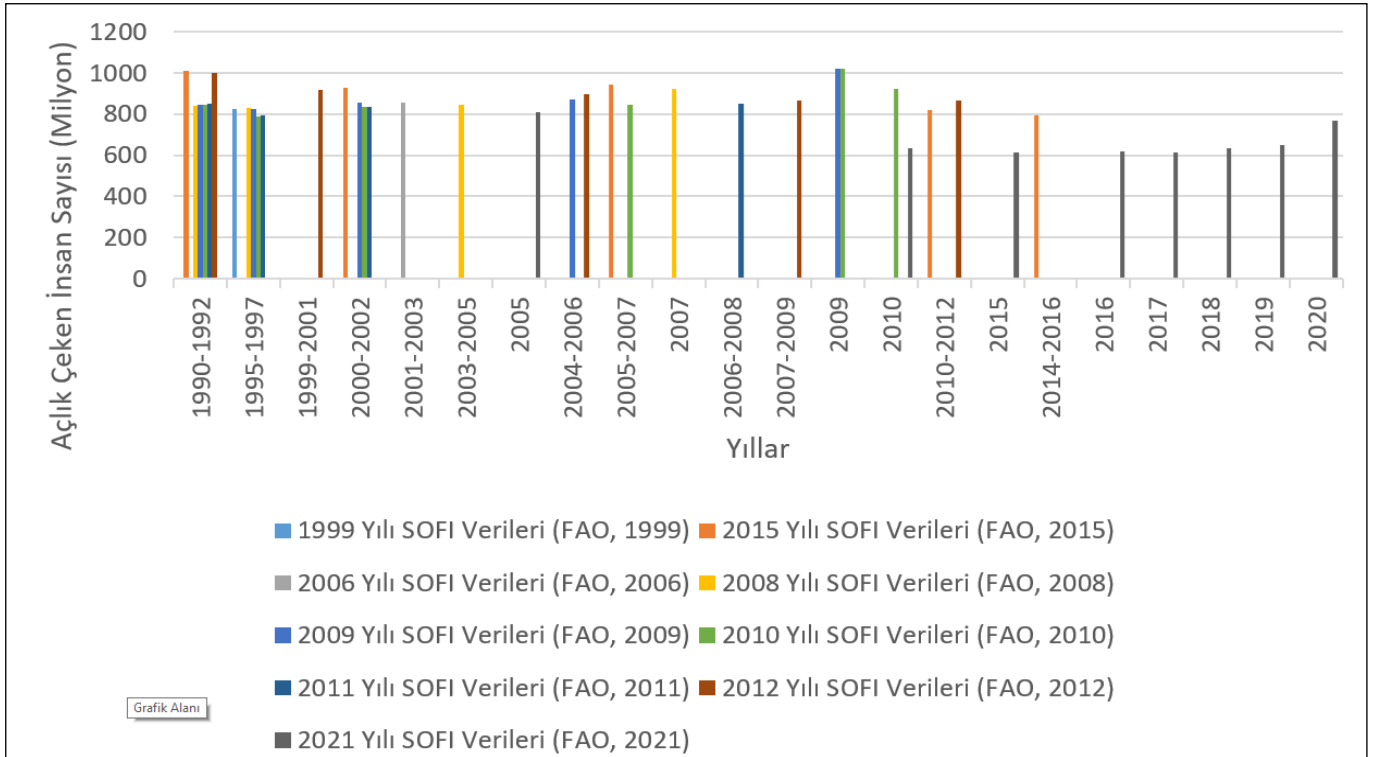
BM'ye bağlı kuruluşlar beslenme konusunda politikalar üretmekte ve bu politikaların uygulanması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Yayınlanan raporlara bakıldığında ise bu politikaların istenilen seviyede uygulanmadığı açıkça görülmektedir. Genel olarak bakıldığında uluslararası kurumların gıda politikaları adil paylaşım ve insanların aç

kalmaması üzerine kurulmuştur. Açlık ve obezitenin aynı anda var olması gıda paylaşımının adil olmadığı ve bir kısım insanların kronik olarak aşırı beslendiğini bir kısım insanların kronik olarak yetersiz beslendiğini göstermektedir. Bu durum toplumsal açıdan hem açlık çeken hem de obez insanlar için büyük sorunlara neden olmaktadır. Adil paylaşım ve açlık karşıtı çalışmaların bazı ülkelerde ciddi fayda sağladığı, bazı ülkelerde ise etkili olamadığı görülmüştür. Doğrudan gıda yardımı yapılan ülkelerde ise çözümlerin geçici olduğu ve olumsuz durumlarda ise gıda krizinin derinleştiği görülmüştür. Gelişmiş ülkelerde sıklıkla görülen obezitenin ise azaltılması hedeflenmekte ve bunun engellenmesi için de çalışmalar yapıldığı bilinmektedir.

BM'ye bağlı kuruluşlar sadece politika üretmemekte danışmanlık, eğitim gibi çalışmalarla da üye ülkelere destek olmaktadır. Örneğin FAO bazı eğitim programları ile gerektiğinde ülkelerdeki yetkin insan kapasitesini artırmakta ve hedeflere daha kolay ulaşılması konusunda yardımcı olmaktadır. Obezite hakkındaki çalışmalar hakkında detaylı bilgi edinmek BM kaynakları özelinde oldukça zor görülmektedir. Obezite hakkında bazı sayılara yer verilmesine, WHA ve BM hedeflerinde obezitenin azalması hedefine değinilmesine rağmen obezite ile mücadele konusundaki çalışmaların açlıkla mücadele kadar dikkat çekici olmadığı açıkça görülmektedir. Obezite ile mücadele konusunda BM genel olarak hükümetlerin adımlar atmasını talep etmekte ve sonuçlar da oldukça başarısız görülmektedir. BM ve WHA hedefleri obeziteyi 2012 seviyesine düşürmeyi hedeflemekte ve bu da çalışmaların çok etkili olmadığını göstermektedir.

Hedeflerin ilk olarak açıklandığı SOFI 1999'da 2015 yılı için açlığın yaklaşık 400 milyona indirilmesi hedeflenmiştir

(FAO, 1999). FAO uzun yıllar boyunca 2015 yılı hedeflerinden bahsetmiş, ancak bu hedeflerin yakalanamaması nedeniyle güven kaybetmesine neden olmuştur. SOFI 2015'te açlık hedefinin 795 milyon şeklinde neredeyse iki katı olarak bildirilmiştir (FAO, 2015). SOFI 2021 raporunda ise 2015 yılının aç insan sayısını 621 milyon olarak bildirilmiştir (FAO, 2021). İki ayrı SOFI raporunda gösterilen iki farklı sayının çelişkili olmasında ayrı bir sorundur. 2015 yılı hedeflerine ulaşılmasının nedenlerinden biri olarak 2006-2008 yıllarında yaşanan ekonomik kriz ortamı da etkili olmuştur. 2006-2008 yılları arasında üretimdeki düşüşler, gıda fiyatlarının artması gibi etkiler en yoksul toplumlarda gıdaya ulaşımı oldukça zorlaştırmıştır (Kıymaz & Şahinöz, 2010). Bunun yanında 2015 yılında nüfusa oranla açlığın büyük oranda azaldığı da raporlarda ve ilgili çalışmalarda belirtilmiştir. Bu konuda sorumluluk sadece FAO üzerinde değil, açlık oranlarını azaltacaklarını taahhüt eden hükümetler de belki daha fazla oranda sorumludur. FAO doğrudan açlık oranlarını azaltacak güce sahip olmadığı gibi dünya üzerinde tüm insanları besleyecek kadar gıda bulunduğu da oldukça açıktır. Bunun yanında açlık sayısının hiçbir zaman ciddi bir oranda düşmediği de SOFI verilerinde açıkça görülmektedir. 2019 yılından beri etkisini göstermekte olan COVID-19 salgını da açlık oranlarını artırmaktadır (FAO, 2021). Elde edilen verilere bakıldığında 2030 hedeflerine ulaşmak da COVID-19 salgını nedeniyle oldukça zorlaşmıştır. Özellikle 2019-2020 yılları arasındaki açlık artışı, durumun oldukça kötüye gittiğini net bir şekilde göstermektedir. Bundan önceki yıllarda ise SOFI 2021 raporunun verilerine göre uzun bir süre istikrar yakalandığı görülmektedir. SOFI 2021'e göre, 2005 yılı sonrasını gösteren verilerde aç insan sayıları oldukça yakın seyretmiş, 2019 yılı sonrasında ise COVID-19 nedeniyle hızlı bir yükseliş olmuştur.

Şekil 3. Farklı SOFI sayılarında Yer Alan Veriler

İklim değışikliği de hedeflere ulaşmayı zorlayan bir başka faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Nüfusun artmasıyla birlikte tarım ürünlerine olan ihtiyaç artmakta ancak iklim değışikliği nedeniyle üretimler bazen olumsuz etkilenmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar durumun iyiye gitmediğini göstermektedir.

Yetersiz beslenme konusundaki sorunlar daha önce Çin ve Vietnam'da kalabalık nüfusun da etkisiyle çok büyük sayılara ulaşmışken, günümüzde ise çok büyük oranda Sahra-Altı ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Bu bölgede sıkı önlemler alınmadığı takdirde durumun daha da kötüleşeceği belirtilmiş olsa da yıllardır gerçekçi bir düzelme görülmektedir. Çin ve Vietnam günümüzde beslenme konusunda önemli adımlar atmış ve sorunların büyük oranda azalmasını sağlamışlardır. Bunun dışında bu bölgedeki insanlar geleneksel diyetleri yerine daha yağlı gıdalara yönelmiş ve obezite oranları da kaçınılmaz şekilde artmıştır. Sahra Altı ülkeler ise özellikle güvenlik sorunlarına çözüm bulamamaları, bireysel ekonominin oldukça kötü durumda olması ve üretimde devlet desteği sağlanamaması gibi nedenlerle büyük sorunlar yaşamaya devam etmektedir. Güney Amerika'da ise özellikle Brezilya, destekler sayesinde oldukça başarılı bir düzelme sürecine girmiş ve gıda güvencesini büyük oranda sağlamayı başarmıştır. Bu konuda FAO güvenliğin sağlanmasının buna oldukça katkı sağladığı belirtilmiştir.

Son SOFI raporları hazırlanırken sayısal hesaplamalarda değışikliğe gidilmiş ve farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum hesaplama birimlerinin hedefleri tutturmak için yönlendirildiği kuşkusunu doğurmuştur. Şekil 3' deki SOFI verileri incelendiğinde ortaya çıkan bu tutarsızlıklar, kuruma olan güveni sarsmakta ve referans kabul edilecek veriler elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu farklılıklar kimi zaman 200 milyon gibi ciddi sayılara kadar ulaşmaktadır. 1990-1992 yılları arasında elde edilen verilere bakıldığında kimi zaman bir milyarın üzerindeki açlıktan bahsedilirken bu sayı kimi raporlarda ise 800 milyon verilmektedir. İlgili tarihlerin verileri dikkate alındığında ve açlığın yarıya indirilmesi hedefi incelendiğinde doğru hedefin hangi sayının referans alınarak çalışılacağı net değildir. SOFI 1999 çalışmasında bu hedef 400 milyon olarak belirtilmiş olduğu için başarılar bu hedefe yönelik olarak açlığın hangi bölgelerde arttığı, hangi bölgelerde azaldığı raporda yer almasına rağmen dikkat çekici değildir. Özellikle 2013 yılında yapılan çalışmada (Lappé vd., 2013) bu duruma değinilmiş, son yıllarda SOFI raporlarında ise durumun daha iyi olduğu tespit edilmiştir (FAO, 2021). Bölgesel olarak açlığın azalmasına etki eden nedenlerin net olarak belirtilmediği eleştirilmiş, bunun iyi niyetli olmadığı da iddia edilmiştir. Neden olarak kooperatif çalışmalarının başarısının gizlenmek istenmesi öne sürülmüştür. Bunun yanında açlığın azalmasına etki eden çok sayıda etki de raporlarda yer almaktadır. Bunun yanında yapılan bazı çalışmalarda, açlık oranlarının FAO'nun açıkladığı sayıdan daha fazla olduğu belirlenmiş, bunun nedenine dair bir açıklama ise yapılmamıştır. Belirtilen farklılıklar oldukça yüksek oranda olduğu için FAO verileri oldukça güven kaybetmektedir (Lappé vd., 2013).

Finansal gelişmenin açlığı azaltma konusunda tek başına yeterli olmadığı ilgili çalışmalarda gösterilmiş ve açlığın

azaltılması için insanların adil paylarını alması gerektiği vurgulanmıştır. 1990-2010 tarihleri arasında gelir %2 oranında artmış, bununla birlikte insanların aldığı kalori miktarı artsa da bunun yeterli olmadığı da belirtilmiştir. Bu artışa neden olan faktörlerin iyi bir şekilde belirlenmesi ve bu konuda yapılan çalışmaların yoğunlaştırılması, küresel beslenmenin iyileştirilmesi konusunda faydalı olabilecektir. Adil paylaşım ve kooperatif çalışmaları gibi konularda ilerleme sağlayan ülkelerde açlığın önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiş ve doğrudan gıda yardımı ile sorunların aşılması için çalışma yürütülen ülkelerde ise istenilen sonucun elde edilemediği ortaya çıkmıştır.

Açlığın; maden kaynaklarının bulunduğu ülkelerde daha da artması güvenlikle ilgili gerekçelerle açıklanmaktadır. FAO raporlarında güvenliğe vurgu sıkça yapılmış ve güvenliğin açlık ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Güvenliđin arttığı bölgelerde açlık sayılarının azaldığı sıklıkla görülmüştür. WFP çalışmaları da çatışmaların bulunduğu bölgelere yoğunlaşmakta ve çatışmaların gıda üzerindeki etkilerini azaltmaya çalışmaktadır. Bu çözümler kuruma Nobel Barış Ödülü de getirmiştir. WFP topladığı bağışları büyük oranda doğrudan gıda desteği olarak faydalı hâle getirmekte ve özellikle çatışma bölgelerine yardım sağlamaktadır.

Gelişmiş devletlerin gıda politikalarının gelişmekte olan ülkeleri büyük ölçüde etkilediği de ilgili çalışmalarda yer bulmuştur. Gelişmiş ülkelerin uyguladığı bazı politikalar gelişmekte olan ülkeleri oldukça olumsuz şekilde etkileyebilmekte, dışa bağımlı hâle getirebilmekte ve büyük miktarlarda para harcamalarına neden olabilmektedir. Buna ek olarak gelişmiş ülkelerin politikaları spekülasyonları engelleme yönünde olduğunda açlığın azalmasında etkili bir güç olarak görülmektedir. Ancak gıda fiyatlarındaki artışların gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkı daha derin bir hâle getirdiği belirtilmekte ve bunun sonucunda gelişmekte olan ülkeler büyük darbe almaktadır. Harcamaları büyük oranda artan gelişmekte olan ülkeler, üretim kapasitelerini büyük oranda kaybetmektedir. Spekülasyonların yanında sübvansiyon ile üretilen gelişmiş ülke ürünleri, gelişmekte olan ülkelerde desteksiz üretilen ürünlere göre oldukça ucuz olmakta ve bu da üreticilerin daha pahalıya ürettikleri ürünleri anlamsız hâle getirmektedir.

FAO'nun sürdürülebilir ekolojik tarımı destekleyen politikaları da açlığın azalmasında etkili olarak görülmektedir. Bu politikalar FAO'nun en önemli politikalarından biri olarak görülmekte ve sürdürülebilirliği FAO'nun en önemli ilkelerinden biri olarak ortaya çıkarmaktadır. Ekolojik tarımın dışa bağımlılığı azaltması nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde etkili sonuçlar göstermesi faydalı görülmektedir. Bunun yanında üreticinin fazladan giderlere sahip olmaması da açlığın azalmasında etkili olmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışmada kullanılan yöntemler açısından Etik Kurulu'na gerek duyulmamıştır. Aksi bir durumun tespiti halinde TO&RE Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkı Beyanı

1. Yazarın katkı oranı %50 2. Yazarın katkı oranı ise %50'dir.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Ahmadin, M. (2022). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. *Jurnal Kajian Sosial dan Budaya: Tebar Science*, 6(1), 104-113.
- Aygün, N. (2014). Obezite tanımı, komplikasyonları, endokrin kontrolü ve beslenme tedavisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30(1), 45-49.
- Aykroyd, W. R. (1956). FAO and nutrition. *Proceedings of the Nutrition Society*, 15(1), 4-13.
- Birleşmiş Milletler (BM), (Ekim 2022). *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmamız*, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>, Erişim Tarihi: 17.10.2022.
- Boliko, M. C. (2019). FAO and the situation of food security and nutrition in the world. *Journal of nutritional science and vitaminology*, 65(Supplement), S4-S8.
- de Haen, H., Klasen, S., & Qaim, M. (2011). What do we really know? Metrics for food insecurity and undernutrition. *Food Policy*, 36(6), 760-769.
- Ekşi, A., & İşçi, A. (2012). Dünyada açlık olgusu ve çözüm arayışları. *Gıda*, 37(1), 39-45.
- Erbaş, M., & Arslan, S. (2012). Açlığın önlenmesi ve gıda güvenesinin sağlanması. *Gıda Mühendisliği Dergisi*, 36, 50-59.
- Gül, T. (2011). *Sağlıklı beslenme kavramı ve üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlıklarına yönelik tutum ve davranışları*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kıymaz, T. & Şahinöz, A. (2010). *Dünya ve Türkiye – Gıda Güvencesi Durumu, Ekonomik Yaklaşım*. 21,76, 1-30.
- Kidane, W., Maetz, M., & Dardel, P. (2006). Food security and agricultural development in sub-Saharan Africa. *FAO, Subregional Office for Southern and East Africa, Roma*.
- Koç, G., & Uzman, A. (2015). Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1 ve 2), 39-48.
- Koç, G., & Uzman, A. (2019). Küresel gıda güvencesinin izlenmesi ve haritalanması üzerine bir değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 237-244.
- Kozak, M. (2021). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım ilkeleri*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Lappé, F. M., Clapp, J., Anderson, M., Broad, R., Messer, E., Pogge, T., & Wise, T. (2013). How we count hunger matters. *Ethics & International Affairs*, 27(3), 251-259.
- Leach, M., Nisbett, N., Cabral, L., Harris, J., Hossain, N., & Thompson, J. (2020). Food politics and development. *World Development*, 134, 1-19. 105024.
- McGuire, S. (2013). WHO, World Food Programme, and International Fund for Agricultural Development. 2012. The State of Food Insecurity in the World 2012. Economic growth is necessary but not sufficient to accelerate reduction of hunger and malnutrition. Rome, FAO. *Advances in Nutrition*, 4(1), 126-127.
- Muslu, M. (2021). Küresel İklim Krizi ve Beslenme Sorunları Karşısında Geleceğin Alternatif Besinleri. *Climate and Health Journal*, 1(2), 74-81.
- Öz, Y. (2012). *Türkiye ve Avrupa Birliğinde uygulanan güvenli gıda politikaları üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Namık Kemal Üniversitesi.
- Popkin, B. M. (2001). Nutrition in transition: the changing global nutrition challenge. *Asia Pacific journal of clinical nutrition*, 10, S13-S18.
- Sırıklı, İ. K. (2012). *Gıda Politikalarında Karşılaşılan Sorunlar Bağlamında Gastronomi Bilimi ve Çözümlere Dair Özel Katkıları*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi.
- Şahin, F., & Gürbüz, S. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 5. Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şahinöz, A. (2016). Yerelden küresel gıda güvencesi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 3(4), 184-197.
- The Department of Nutrition and Food Studies (DNFS), (Ekim 2022). *What is global nutrition?*, <https://nutrition.gmu.edu/research/global-nutrition#:~:text=Global%20nutrition%20can%20be%20defined,high%2Dincome%20countries%20and%20populations>, Erişim Tarihi: 17.10.2022.
- The Food and Agriculture Organization (FAO), (1999). *The State of Food Insecurity in the World 1999*, <https://www.fao.org/publications/card/en/c/a1e4e8ad-a977-5d6d-8ac2-4035a981ff6f/>.
- The Food and Agriculture Organization (FAO), (2008). *The State of Food Insecurity in the World 2008*, <https://www.fao.org/3/i0291e/i0291e00.htm>.
- The Food and Agriculture Organization (FAO), (2012). *The State of Food Insecurity in the World 2012*, <https://www.fao.org/3/i3027e/i3027e00.htm>.
- The Food and Agriculture Organization (FAO), (2015). *The State of Food Insecurity in the World 2015*, <https://www.fao.org/agrifood-economics/publications/detail/en/c/288368/>.
- The Food and Agriculture Organization (FAO), (2019). *The State of Food Security and Nutrition in the World (SOFI): 2019*, <https://www.wfp.org/publications/2019-state-food-security-and-nutrition-world-sofi-safeguarding-against-economic>.
- The Food and Agriculture Organization (FAO), (2021). *The State of Food Security and Nutrition in the World (SOFI): 2021*, <https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en/>.
- The World Food Programme (WFP) (Ekim 2022a). *Who we are*, <https://www.wfp.org/who-we-are>, Erişim Tarihi: 17.10.2022.
- The World Food Programme (WFP) (Ekim 2022b). *Ending hunger*, <https://www.wfp.org/ending-hunger>, Erişim Tarihi: 17.10.2022.
- The World Food Programme (WFP) (Ekim 2022c). *Food assistance: a step to peace and stability*, <https://www.wfp.org/conflict-and-hunger>, Erişim Tarihi: 17.10.2022.
- Wheeler, T., & von Braun, J. (2013). *Climate change impacts on global food security*. *Science*, 341(6145), 508-513.